

Dr. sc. Jadranko Jug

**PRIMJENA PRAVNIH NAČELA U ODLUKAMA VRHOVNOG SUDA
REPUBLIKE HRVATSKE**

Pravna načela u pravnoj teoriji i sudskom odlučivanju

Rijeka, listopad 2014

Sadržaj

- 1. Uvod**
- 2. Uloga Vrhovnog suda Republike Hrvatske kao najvišeg tijela sudbene vlasti**
- 3. Općenito o pravnim načelima**
- 4. Podjela pravnih načela u pravnom sustavu Republike Hrvatske s aspekta njihove primjene u sudskoj praksi**
 - 4.1. Opća pravna načela*
 - 4.2. Posebna pravna načela*
 - 4.3. Pravna načela koja proizlaze iz Ustava Republike Hrvatske*
 - 4.4. Pravna načela koja proizlaze iz međunarodnih ugovora*
 - 4.5. Pravna načela koja proizlaze iz zakona*
 - 4.6. Pravna načela koja proizlaze iz sudske prakse Ustavnog suda Republike Hrvatske i Europskog suda za ljudska prava*
- 5. Primjena pravnih načela u praksi Vrhovnog suda Republike Hrvatske**
 - 5.1. Dopunska primjena pravnih načela*
 - 5.2. Samostalna primjena pravnih načela*
 - 5.3. Višestruka primjena pravnih načela*
 - 5.4. Primjena pravnih načela u svrhu popunjavanja pravnih praznina*
 - 5.5. Konkurencija u primjeni pravnih načela*
 - 5.6. Primjena pravnih načela pod utjecajem odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske i Europskog suda za ljudska prava*
 - 5.7. Učestalost primjene pravnih načela u odlukama Vrhovnog suda Republike Hrvatske*
- 6. Zaključak**

1. Uvod

Ustav Republike Hrvatske (dalje Ustav RH) propisuje da sudovi sude na temelju Ustava, zakona, međunarodnih ugovora i drugih važećih izvora prava,¹ a istu odredbu sadrži Zakon o sudovima (dalje ZS).² Postavlja se pitanje što se sve podrazumijeva pod *drugim izvorima prava*. Pod drugim izvorima prava tradicionalno se podrazumijevaju prije svega razni podzakonski akti³, te bi se time zatvorio krug formalnih izvora prava u pravnom sustavu Republike Hrvatske (dalje RH). Međutim, ulaskom RH u Europsku Uniju (dalje EU) 1. srpnja 2013, kao izvor prava u pravnom sustavu RH uvodi se pravo EU⁴ koje je dobrim dijelom izravno primjenjivo i nadređeno drugim dosadašnjim izvorima prava.⁵ U sudskoj praksi sudova u RH nije do sada bilo direktne primjene prava EU, niti je pokretan prethodni postupak sukladno čl. 267 Ugovora o funkcioniranju EU.

Sudska praksa nije formalni izvor prava, ali snagom argumenata i autoritetom sudova koji izražavaju svoja pravna shvaćanja pri tumačenju pravnih normi, postaje prihvaćena od strane sudova i time neformalni izvor prava koji se primjenjuje u praksi. Uobičajeno je da se stranke u sudskim postupcima pozivaju na ranije odluke sudova u činjenično i pravno istovrsnim sporovima, a posebno na odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske (dalje VSRH) kao hijerarhijski najvišeg suda i ujedno najvišeg tijela sudbene vlasti čija je osnovna zadaća osiguravati jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni.⁶ Prilikom donošenja svojih odluka VSRH, kao i ostali sudovi u RH, u obrazloženjima koriste kao argumentaciju i određena pravna načela. U pravnom sustavu RH pravna načela zasebno nisu izvor prava, ali su dio obrazloženja sudskih odluka, a time i dio sudske prakse koja je neformalan izvor prava za buduće odluke.

Nije mi poznato da bi do sada bilo izvršeno istraživanje i analiza primjene pravnih načela u praksi sudova, a posebno ne u praksi VSRH. U kojoj mjeri i na koji način se opća i posebna pravna načela koriste u obrazloženjima odluka VSRH, da li se koriste

¹ V. čl. 115 st. 3 Ustava Republike Hrvatske, N. n. RH 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 05/14.

² V. čl. 5 Zakona o sudovima, N.n. RH 28/13.

³ U hrvatskom pravnom sustavu značajniji podzakonski akti su uredbe, pravilnici, upute, instrukcije, naredbe i odluke.

⁴ Pravo Europske Unije čine prvenstveno osnivački ugovori i opća načela prava, a zatim pravni akti koje donose tijela Europske Unije, međunarodni sporazumi kojima se uređuju međusobni odnosi Europske Unije i drugih međunarodnih organizacija ili trećih država te sudska praksa suda Europske unije. Primarno pravo čine osnivački ugovori i opća načela prava, a ostali pravni izvori čine sekundarno pravo. Vidljivo je da pravne izvore prava Europske Unije čine opća načela prava i sudska praksa Europskog suda pravde što nije slučaj s izvorima prava do ulaska Republike Hrvatske u Europsku Uniju. O tome v. T. Čapeta i S. Rodin, *Osnove prava Europske unije*, Zagreb 2010, s. 10 – 18.

⁵ Izravni učinak imaju osnivački ugovori i uredbe, a iznimno i direktive ako nisu implementirane u domaće zakonodavstvo. O tome Čapeta i Rodin (bilj. 5), s. 52 – 66.

⁶ V. čl. 116 st. 1 Ustava RH.

samostalno i da li se odluke temelje na direktnoj primjeni pravnih načela, samo su neka od pitanja koja se nameću u svezi ove teme. Da li se pravna načela koriste u svrhu popunjavanja pravnih praznina i da li postoji konkurencija u primjeni pravnih načela, daljnja su pitanja koja će biti predmet analize u odlukama VSRH. Također smatram da je interesantno i bitno istražiti i na koji način praksa Ustavnog suda RH prilikom odlučivanja o ustavnosti i zakonitosti zakona i propisa⁷ te prilikom rješavanja ustavnih tužbi⁸ utječe na primjenu pravnih načela u odlukama VSRH. To iz razloga što su neka opća načela upravo dio temeljnih ljudskih prava i sloboda navedenih u Ustavu RH. Tome treba dodati i praksu Europskog suda za ljudska prava (dalje ESLJP) koji također kroz svoje odluke u primjeni Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje Konvencija)⁹ utječe na praksu VSRH i primjenu pravnih načela koja su dio Konvencije.

Stoga je tema rada analiza primjene pravnih načela u odlukama VSRH, i to primarno odluka iz građanske grane sudovanja. Osnovna metoda je analiza sudske prakse izražene u obrazloženjima odluka VSRH ili eventualno u zauzetim stajalištima na sjednicama sudaca građanskog odjela VSRH. Osnovni cilj je utvrditi u kojoj mjeri i na koji način se koriste pravna načela u praksi VSRH, i na taj način izvesti zaključke u svezi ove problematike u svrhu učinkovitije primjene pravnih načela u praksi VSRH *pro futuro*. U prvom dijelu rada uvodno će se navesti koja je uloga VSRH kao najvišeg tijela sudbene vlasti u RH i općenito o pravnim načelima i mogućoj podjeli pravnih načela u pravnom sustavu RH.

⁷ V. čl. 35 – 61 Ustavnog zakona o Ustavnom sudu RH N.n. RH 99/99, 29/02 i 49/02 – pročišćeni tekst (dalje Ustavni zakon)

⁸ V. čl. 62 – 80 Ustavnog zakona.

⁹ N.n. RH – Međunarodni ugovori 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 09/05, 01/06.

2. Uloga VSRH kao najvišeg tijela sudbene vlasti

VSRH kao najviši sud u hijerarhiji sudbene vlasti prema Ustavu RH osigurava jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni,¹ i ta ustavna uloga trebala bi zapravo biti primarna zadaća VSRH. Međutim, ZS propisuje da je VSRH nadležan i za odlučivanje o redovnim pravnim lijekovima kad je to određeno posebnim zakonom, kao i za odlučivanje o izvanrednim pravnim lijekovima protiv pravomoćnih presuda sudova u RH te o sukobu nadležnosti kada je to propisano posebnim zakonom.² VSRH stoga i dalje u određenim kaznenim i građanskim sporovima ima nadležnost drugostupanjskog suda³, a tzv. redovna revizija⁴ u građanskim stvarima ponekad predstavlja sudski postupak u tri stupnja, a ne ostvarenje ustavne funkcije VSRH.⁵ U kaznenoj grani sudovanja ZKP predviđa uvođenje Visokog kaznenog suda koji bi preuzeo nadležnost VSRH odlučivanja o redovnim pravnim lijekovima u kaznenim predmetima u odnosu na odluke županijskih sudova i koji bi trebao započeti s radom 1. siječnja 2015.⁶ Međutim, uvođenje Visokog kaznenog suda neće biti moguće ostvariti u predviđenom roku obzirom da nisu poduzete nikakve radnje u svezi imenovanja sudaca, određivanja nadležnosti i osiguranja svih drugih pretpostavki za rad tog suda.⁷

U građanskoj grani sudovanja ustavna uloga VSRH očituje se prvenstveno kroz institut revizije i to posebno izvanredne revizije. Revizija općenito je izvanredan, devolutivan, samostalan, ograničen, dvostran te nesuspendovan pravni lijek koji parnične stranke zbog povrede zakona mogu podnijeti protiv presuda drugostupanjskih sudova koje su donesene u povodu žalbi protiv presuda prvostupanjskih sudova te rješenja drugostupanjskih sudova kojima se postupak pred sudom pravomoćno završava. Radi se o ustaljenoj zakonskoj instituciji hrvatskog pravnog poretka o kojoj, sukladno

¹ V. čl. 116 st. 1 Ustava RH.

² V. čl. 20. st. 1 – 4 ZS-a. Pored toga VSRH razmatra aktualna pitanja sudske prakse, analizira potrebe za stručnim usavršavanjem sudaca, sudskih savjetnika i sudačkih vježbenika te obavlja druge poslove određene zakonom (čl. 20. st. 5 ZS).

³ Takva nadležnost u kaznenim predmetima proizlazi iz čl. 19 f Zakona o kaznenom postupku N.n. RH 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13 I 145/13 (dalje ZKP), dok je VSRH drugostupanjski sud u građanskim predmetima primjerice temeljem čl. 43 st. 1 Zakona o arbitraži N.n. RH 88/01 i čl. 24 st. 3 Zakona o suzbijanju diskriminacije N.n. RH 85/08 i 112/12.

⁴ Zakon o parničnom postupku N.n. RH 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13 i 89/14 (dalje ZPP) ne koristi termin *redovna* i *izvanredna* revizija nego revizija iz čl. 382 st. 1 ZPP i revizija iz čl. 382 st. 2 ZPP. U daljnjem tekstu koristiti ću termin *redovna* i *izvanredna* revizija što je opće prihvaćeno od stručne javnosti.

⁵ V. čl. 382 st. 1 ZPP-a. Iako se tzv. redovna revizija u pravnom sustavu RH može izjaviti iz ograničenih razloga (v. čl. 385 ZPP-a) vrlo često se radi o nepotrebnom ponovnom preispitivanju nižestupanjskih odluka u okviru tih ograničenih razloga.

⁶ V. čl. 19 e ZKP-a.

⁷ Tako ZS uopće ne spominje Visoki kazneni sud, a slijedom toga nema niti jedne odredbe o nadležnosti tog novog suda. Stoga je potpuno jasno da će doći do odgode osnivanja i početka rada tog suda, a postalo je upitno da li se još uvijek ostaje kod takvog ustrojstva kaznenog sudovanja. Smatram de je uvođenje Visokog kaznenog suda opravdano jer na taj način VSRH ne bi više bio žalbeni sud, već bi kroz izvanredne pravne lijekove i na drugi način ostvarivao osnovnu ustavnu ulogu osiguravanja jedinstvene primjene prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni.

zakonodavnoj tradiciji, odlučuje VSRH kao najviši sud u RH. Pravno uređenje instituta revizije kao izvanrednog pravnog lijeka i pretpostavke za njezinu dopuštenost s vremenom su višekratno mijenjani, čime se bitno utjecalo na postupanje Vrhovnog suda RH kao najvišeg suda u RH i na njegovu ustavnu zadaću da osigurava jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni.⁸

Institut izvanredne revizije u svojoj biti je direktno ostvarenje ustavne uloge VSRH kao najvišeg suda u RH jer se meritornom odlukom povodom te vrste revizije isključivo odlučuje o materijalnom ili postupopravnom pitanju koje je važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.⁹ Zauzeto pravno stajalište u meritornoj odluci povodom izvanredne revizije djeluje pro *futuro* i svi nadležni sudovi dužni su poštivati takvo pravno stajalište.¹⁰ Za razliku od zauzetih pravnih stajališta u meritornim odlukama povodom izvanrednih revizija, zauzeta pravna stajališta u odlukama VSRH povodom redovnih revizija djeluju snagom argumenata i autoritetom VSRH kao najvišeg suda u RH.¹¹ Stoga smatram *de lege ferenda* da bi VSRH u svojoj nadležnosti trebao zadržati samo izvanrednu reviziju koja u cijelosti ispunjava sadržaj ustavne uloge VSRH.

⁸ Izvanredna revizija po prvi puta uvedena je u pravni sustav RH Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku N.n. RH 117/03 (dalje ZID ZPP/03) i mogla se izjaviti jedino u slučaju ako je drugostupanjski sud u izreci svoje odluke odredio da je revizija protiv nje dopuštena. Drugostupanjski sud je mogao tako odlučiti ako je ocijenio da odluka u sporu ovisi o rješenju nekog materijalnopravnog ili postupovnopravnog pitanja važnog za osiguranje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti građana. U obrazloženju presude drugostupanjski sud je morao naznačiti zbog kojeg je pravnog pitanja dopustio reviziju i izložiti razloge iz kojih je smatrao da je ono važno za osiguranje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti građana. Do ZID-a ZPP/03 pravni okvir za dopuštenost redovne revizije protiv drugostupanjskih presuda bio je određen vrijednosnim, odnosno kauzalnim kriterijem (vrijednost predmeta spora i vrsta spora). U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku N.n. RH 84/08 (dalje ZID ZPP/08) zadržani su vrijednosni i kauzalni kriteriji za dopuštenost redovne revizije, s manjim izmjenama. ZID-om ZPP/08 bitno su izmijenjene odredbe kojima je reguliran institut izvanredne revizije na način da je napuštena izvanredna revizija prema određenju drugostupanjskog suda i propisano je da reviziju protiv drugostupanjske presude može podnijeti stranka i u slučaju kad je ne može podnijeti prema vrijednosnom ili kauzalnom kriteriju (jer nije dopuštena), uz uvjet da odluka u sporu ovisi o rješenju nekog materijalnopravnog ili postupovnopravnog pitanja i da je to pitanje važno za osiguranje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti građana. U skladu s navedenim uvjetima za dopuštenost revizije, stranka koja podnosi reviziju bila je dužna u reviziji određeno naznačiti pravno pitanje zbog kojeg je podnijela reviziju i izložiti razloge zbog kojih smatra da je ono važno za osiguranje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti građana. U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku N.n. RH 57/11 (dalje ZID ZPP/11) ponovo su izmijenjene odredbe koje reguliraju institut revizije te su propisani stroži i precizniji zahtjevi koje redovna i izvanredna revizija trebaju ispunjavati u svom sadržaju.

⁹ Isto tako u slučaju odbačaja izvanredne revizije jer istaknuto pravno pitanje nije važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni (čl. 392b st. 3 ZPP) *argumentum a contrario* također se ostvaruje ustavna uloga VSRH. Rješenje o odbacivanju izvanredne revizije iz tog razloga ima značaj tzv. meritornog rješenja o odbacivanju izvanredne revizije (za razliku od procesnog odbacivanja jer izvanredna revizija ne sadrži pravno pitanje, razloge ili određeno navođenje propisa i drugih važećih izvora prava – čl. 392b st. 2 ZPP).

¹⁰ Tako i Ustavni sud RH u Odluci U-III-5142/2005 od 20. 05. 2005., <http://www.usud.hr>, očitanje 14.08.2014.

¹¹ To jedino ne vrijedi u slučaju da VSRH predmet vrati na ponovno suđenje, jer je tada sud kome je predmet vraćen u tom predmetu vezan pravnim shvaćanjem na kojem se temelji rješenje revizijskog suda kojim je ukinuta pobijana drugostupanjska, odnosno kojim su ukinute drugostupanjska i prvostupanjska presuda (čl. 394a ZPP).

Pravno shvaćanje prihvaćeno na sjednici svih sudaca, odnosno sudskog odjela najviših sudova u RH,¹² kao i na sjednicama odjela županijskih sudova, obvezno je za sva vijeća ili suce pojedince tog odjela, odnosno suda.¹³ Stoga su pravna shvaćanja prihvaćena na sjednicama odjela također dio sudske prakse jer su pojedina drugostupanjske vijeća, odnosno vijeća VSRH, vezana takvim pravnim stajalištem i dužna su ih primjenjivati u pojedinačnim odlukama. Na sudsku praksu VSRH utječe i Ustavni sud RH koji povodom ustavnih tužbi zauzima pravna stajališta u svezi povreda temeljnih prava i sloboda propisanih u Ustavu RH, koja su u pravilu i općeprihvaćena pravna načela, i koja pravna stajališta je VSRH dužan poštovati.¹⁴ Isto se odnosi na pravna stajališta ESLJP povodom zahtjeva stranaka protiv država zbog povrede prava iz Konvencije.

Može se zaključiti da VSRH kao najviši sud u RH i najviše tijelo sudbene vlasti zauzima pravna stajališta i stvara sudsku praksu prvenstveno kroz odluke povodom podnesenih revizija. Poseban značaj imaju meritorne odluke povodom izvanrednih revizija jer se u njima zauzimaju pravna stajališta u odnosu na pravna pitanja koja su važna za ostvarenje ustavne uloge VSRH. O pojedinim pitanjima VSRH zauzima pravna shvaćanja na sjednicama odjela, nakon čega su vijeća i suci VSRH u tom odjelu dužni donositi odluke u skladu sa zauzetim pravnim stajalištem. VSRH je također dužan svoja pravna stajališta uskladiti s onima koja su obvezujuća iz odluka Ustavnog suda RH i ESLJP. Opća i posebna pravna načela kao pravni kriteriji i prihvaćene vrijednosti dio su obrazloženja odluka VSRH i sastavni su dijelovi pravnih stajališta i sudske prakse koju stvara VSRH.

¹² To su VSRH, Visoki trgovački sud RH, Visoki upravni sud RH i Visoki prekršajni sud RH.

¹³ V. čl. 40 st. 2 ZS-a.

¹⁴ V. čl. 77 st. 2 Ustavnog zakona.

3. Općenito o pravnim načelima

Pravna načela¹ su općeprihvaćeni pravni standardi u određenom pravnom sustavu kojima se priznaje status obvezujuće norme i koje sudovi koriste u obrazloženjima svojih odluka. Riječ je o izabranim kriterijima i pravnim vrijednostima (pravnim principima), koji predstavljaju kod sudske prakse i doktrine, autorizirane i legalne temelje za pravnu argumentaciju.² Pravna načela mogu biti opća načela ili principi koji su prihvaćeni i zajednički ukupnosti pravnih sustava, a mogu se odnositi na određene međunarodne zajednice ili pojedinačne pravne sustave. Pravna načela mogu se podijeliti obzirom na njihovo podrijetlo, a ovisno o tome obzirom na njihov sadržaj, svrhu, itd.³ Čitav je niz tvrdnji i stajališta o podrijetlu pravnih načela, posebno općih (temeljnih), pa je tako prema nekima njihovo podrijetlo u običajnom pravu, prema drugima u međunarodnim ugovorima, konvencijama, deklaracijama, a treći smatraju da je glavno ishodište praksa sudova i arbitraža.⁴

Opća načela prava nude obrazloženje vrijednosti i temeljnih standarda koje sudovi mogu koristiti da se informiraju o svojoj interpretaciji pravila pisanog prava, te da popune pravne praznine u pisanom pravu.⁵ Smatram da je još uvijek u praksi VSRH i sudova u RH prisutno navedeno stajalište da se pravna načela ne mogu direktno primijeniti, već da ona čine podlogu za primjenu konkretne propisane pravne norme, te eventualno za popunjavanje pravnih praznina.⁶ U budućnosti će se takvo poimanje primjene pravnih načela morati mijenjati pod utjecajem Europskog prava gdje su opća načela prava EU jedan od izvora prava EU i koja se artikuliraju kroz praksu Europskog suda.⁷ Europski sud je u svojoj praksi dosada priznao i prihvatio čitav niz pravnih načela⁸ koja obvezuju sve institucije EU, ali isto tako i sve države članice. Praksa ESLJP gotovo u cijelosti se temelji na pravnim načelima koja

¹ Termin *pravna načela* u teoriji se često koristi i kao *načela prava* (tako npr. B. Vukas, *Opća načela prava kao izvor prava Evropskih zajednica, Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu*, 3/1992) ili *načela u pravu* (tako npr. V. Miličić, *Opća teorija države i prava*, Zagreb 2008. s. 62 – 66).

²Cit. iz S. Jelinić, *Opća načela prava – kriteriji o pravnim vrijednostima – pleoaje za dosljednu primjenu, Izlaganje na znanstvenom skupu 2013*, s. 3.

³ Miličić (bilj. 24), s. 63.

⁴ *Ibid.* O sustavnoj obradi i podrijetlu pravnih načela v. Vukas (bilj. 24), s. 255, 256, 260,263, zatim V.Đ. Degan, *Međunarodno pravo*, Zagreb 2011. s. 65 i dalje.

⁵ Cit. iz J. Shaw, *The Law of the European Union*, London 2000. s. 332.

⁶ Takvo stajalište proizlazi iz činjenice da pravna načela u pravnom sustavu RH nisu formalni izvor prava, a također treba uzeti u obzir da je RH u bližoj povijesti spadala u krug socijalističkih država u kojoj temeljna ljudska prava nisu bila poštovana.

⁷ O općim načelima prava EU v. Čapeta i Rodin (bilj. 4), s. 16, Vukas (bilj. 24), s. 255 – 263, K. Sansović, *Temeljna prava i opća načela kao interpretativni diskurs prava Unije (I.)*, *Pravo i porezi*, Zagreb 9/2013.

⁸ Neka su od tih pravnih načela dio ustavnih tradicija koje su zajedničke zemljama članicama, a neka su prihvaćena i kreirana od strane suda EU pod utjecajem međunarodnih ugovora. Europski sud je još 1974. inkorporirao u pravni sustav EU temeljna prava iz Konvencije, koja su ujedno pravna načela. U predmetu C-101/08 *Audiolux* nezavisni odvjetnik dao je mišljenje iz kojeg se može zaključiti kada se određeni standard ne može smatrati općim načelom prava EU, odnosno koji razlozi govore u prilog protiv postojanju općeg načela prava. Ti razlozi su: da načelo nema ustavni status niti u pravnom poretku EU, niti u pravnim sustavima država članica, da ne postoji jasna potpora postojanju nekog načela u pravnoj literaturi i ako neko načelo nema opću valjanost u pravnom poretku koja se tipično pripisuje općim načelima. Argumentum a contrario zaključuje se u prilog postojanja nekog pravnog načela

proizlaze i odredbi o temeljnim pravima navedenim u Konvenciji koja je međunarodni ugovor i obvezuje sudove u RH.⁹

Pravna načela se ne primjenjuju mehanički, već prema okolnostima pojedinačnog slučaja i u okviru prihvaćenih shvaćanja što je pravično i pošteno.¹⁰ Primjenom pravnih načela, posebno temeljnih principa, često se radi o istovremenoj primjeni moralnih vrijednosti koje su prihvaćene u određenoj zajednici. Sudac (vijeće) koji odlučuje u pojedinačnom predmetu treba kod donošenja odluke odlučiti o primjeni prava, ali isto tako odluka suda treba biti pravedna. Naravno da je koji puta nemoguće zadovoljiti istovremeno pravo i pravdu, ali treba težiti tom cilju. Smatram da primjena pravnih načela ili načela u pravu, u sudskim odlukama vodi ka ostvarenju navedenog cilja.¹¹ Predmet ovog rada nije teorijska analiza pravnih načela, već pozitivnopravni značaj pravnih načela kroz analizu njihove primjene u praksi VSRH. Da bi se izvršila analiza primjene pravnih načela u sudskoj praksi VSRH, smatram potrebnim izvršiti osnovnu podjelu pravnih načela u pravnom sustavu RH s aspekta viđenja jednog praktičara i suca VSRH.

⁹ Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom RH i objavljeni, a koji su na snazi, po pravnoj snazi su iznad zakona (čl. 141 Ustava RH).

¹⁰ Cit. iz R. Pound, *The Ideal Element in Law*, Indianapolis 2002, s. 267.

¹¹ Načela u pravu jesu, i trebaju biti trajan dragocjen, najprije i najviše, sadržaj svijesti o pravu, na unutarnjoj i izvanjskoj razini poretka prava, izvan i unutar poziva pravnik (sudac op. a.), svijesti o pravu koja svjedoči osobito o onim načelima u pravu koja su sveopća, sveprisutna, trajna, ukratko baština svih (cit. iz Miličić, bilj. 24, s. 66)

4. Podjela pravnih načela u pravnom sustavu RH s aspekta njihove primjene u sudskoj praksi

Prva podjela koja mi se kao praktičaru nameće u svezi problematike primjene pravnih načela u sudskoj praksi, je podjela na opća i posebna pravna načela. Kriterij za takvu podjelu nalazim u primjenjivosti određenog pravnog načela u praksi. Naime, neka pravna načela primjenjiva su u svim ili većini sudskih sporova i postupaka, i to u postupopravnom i materijalnopravnom smislu.¹ S druge strane, neka pravna načela primjenjiva su isključivo za određenu vrstu postupka, odnosno za određenu vrstu sporova.² Daljnja podjela pravnih načela u pravnom sustavu RH može se napraviti obzirom na njihovo podrijetlo, odnosno iz kojih izvora proizlaze.³ Navedenu osnovnu podjelu smatram bitnom jer se u odlukama VSRH prilikom pozivanja na neko pravno načelo u pravilu navodi i izvor pravnog načela, a primjenjivost pravnih načela u sudskoj praksi je praktično ostvarenje svrhe postojanja pravnih načela.

4.1. Opća pravna načela

Da bi se neko pravno načelo moglo smatrati općim s gledišta primjenjivosti u sudskim postupcima, ono mora biti primjenjivo u svim ili većini sudskih postupaka. Pri tome nije bitno da li se radi o pravnom načelu postupovne ili materijalnopravne naravi. Većina općih pravnih načela obzirom na kriterij njihove primjenjivosti odnosi se na sudske postupke općenito⁴

Tipičan primjer općeg pravnog načela prema kriteriju primjenjivosti u svim sudskim postupcima je pravno načelo vladavine prava.⁵ Pojam vladavina prava označava sustav vlasti utemeljen na poštivanju ustava, zakona i drugih propisa, kako od strane građana, tako i od samih nositelja državne vlasti. Svi zakoni, drugi propisi, kao i postupci nositelja vlasti moraju biti utemeljeni na zakonu, odnosno na zakonu utemeljenom propisu. Vrlo često se pravno načelo vladavine prava izjednačuje s načelom pravne

¹ Neka opća pravna načela odnose se na sve sudske postupke isključivo s postupopravnog gledišta (npr. načelo zabrane reformatio in peius), a druga opća načela od značaja su za sve sudske postupke s materijalnopravno gledišta (npr. načelo stečenih prava). Postoje i opća načela primjenjiva u svim sudskim postupcima u postupopravnom i materijalnopravnom smislu (npr. načelo vladavine prava, odnosno načelo ustavnosti i zakonitosti).

² Npr. načelo zaštite povjerenja u zemljišne knjige odnosi se samo na postupke iz stvarnog prava ili zemljišnoknjižnog prava.

³ Pravna načela svoje izvorište mogu proizlaziti iz pisanih izvora kao što su međunarodni ugovori i konvencije, Ustav RH ili zakoni, a njihovo podrijetlo može biti i u sudskoj praksi ili drugim izvorima (npr. običaji ili rimsko pravo).

⁴ Sudski postupci su parnični, izvanparnični, kazneni i upravni

⁵ Načelo vladavine prava je jedna od najviših vrednota ustavnog poretka RH i navedena je u čl. 3 Ustava RH. O načelu vladavine prava v. B. Smerdl, Hrvatski pravni sustav i ustavno načelo vladavine prava, *znanstveni skup „Ostvarenje vladavine prava u hrvatskom pravnom sustavu“*, Zagreb 2001.

države, i zapravo nema razlike u značenju tih pojmova, odnosno pravnih načela. Načelo vladavine prava usko je povezano s pravnim načelom ustavnosti i zakonitosti koje podrazumijeva da svi zakoni moraju biti u skladu s Ustavom RH, a svi propisi u skladu sa zakonom i Ustavom RH.⁶

Načelo vladavine prava nije ograničeno samo na formalno poštivanje načela ustavnosti i zakonitosti, već zahtijeva da ustav i zakoni imaju određen sadržaj, primjeren demokratskom sustavu, tako da služi zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda u odnosima građana i tijela javne vlasti, u okviru demokratskog političkog sustava. Pravno načelo jednakosti pred zakonom podrazumijeva da je svatko jednak pred zakonom i da uživa jednaku pravnu zaštitu pred sudovima i drugim tijelima javne vlasti.⁷ Pravno načelo jednakosti pred zakonom također čini dio šireg pravnog načela vladavine prava. U istu grupu općih pravnih načela koja su dio načela vladavine prava, ubrojio bi i načelo pravne sigurnosti, a dio kojeg pravnog načela su i načelo jednakog postupanja, načelo stečenih prava, načelo legitimnih očekivanja i načelo zabrane retroaktivnog djelovanja propisa⁸.

Načelo pravne sigurnosti je jedno od temeljnih načela koja su dio šireg načela vladavine prava. Svatko mora biti siguran u svoju pravnu poziciju, a to znači da se na konkretan spor trebaju primijeniti oni propisi koji su bili poznati i na snazi u vrijeme pokretanja postupka.⁹ Pravno načelo stečenih prava je dio načela pravne sigurnosti i odnosi se na subjektivna prava pojedinaca koja su ostvarena sudskom odlukom ili drugom odlukom nadležnog tijela, a na koja subjektivna prava kasnija promjena propisa ne smije utjecati.¹⁰ Pravno načelo legitimnih očekivanja, za razliku od načela stečenih prava, odnosi se na neriješene pravne situacije i postupke u tijeku, te promjena propisa tijekom postupka ne bi trebala isključiti primjenu propisa koji su vrijedili u trenutku pokretanja postupka.¹¹ Pravno načelo zabrane retroaktivnog djelovanja propisa dio je pravnih načela stečenih prava i legitimnih očekivanja. Ustav RH zabranjuje retroaktivno djelovanje zakona i drugih propisa, uz iznimku pojedinih odredbi.¹² Povratnim

⁶ Načelo ustavnosti i zakonitosti navedeno je u čl. 5 Ustava RH. Također je načelo zakonitosti vidljivo iz odredbe čl. 19 st. 1 Ustava RH koja propisuje da svi pojedinačni akti državne uprave (i sudova op. a.) i tijela koja imaju javne ovlasti moraju biti utemeljeni na zakonu.

⁷ Načelo jednakosti pred zakonom navedeno je u čl. 14 st. 2 Ustava RH.

⁸ Načelo zabrane retroaktivnog djelovanja propisa navedeno je čl. 90 st. 4 Ustava RH.

⁹ Eventualne iznimke od tog pravila mogu biti propisane zakonom ako je to u javnom interesu, i tada treba primijeniti načelo razmjernosti, odnosno utvrditi da li je primjena novog propisa opravdana i potrebna u zaštiti javnog interesa, a na štetu privatnog interesa.

¹⁰ Za primjenu načela stečenih prava bitno je da su određena subjektivna prava priznata i utvrđena konkretnom odlukom, i to načelo ne može se primijeniti na prava koja su eventualno postojala ranije, ali nisu verificirana. Tako i D. Hrabar, *Retroaktivnost i stečena prava prema Obiteljskom zakonu*, *Hrvatska pravna revija*, Zagreb 5/2005, s. 38 – 46.

¹¹ Tako u slučaju donošenja novog propisa u kojem u prijelaznim i završnim odredbama nije riješeno pitanje važenja starog propisa na započete postupke, primjenom načela legitimnih očekivanja treba primijeniti propis koji je vrijedio u trenutku pokretanja postupka.

¹² Ustav RH u čl. 90 st. 5 propisuje iznimku od zabrane povratnog djelovanja zakona i propisa te navodi da samo *iz posebno opravdanih razloga* pojedine odredbe zakona i propisa mogu imati retroaktivni učinak. Ostvarenje pretpostavke posebno opravdanih razloga treba procjenjivati u svakom konkretnom slučaju uvažavajući pravna načela stečenih prava i legitimnih očekivanja, kao i stavljanjem u omjer javnog i privatnog interesa

djelovanjem propisa ne smiju se vrijeđati opća pravna načela, što bi značilo da se ne smiju vrijeđati niti načelo legitimnih očekivanja, a također niti načelo stečenih prava.¹³

Daljnja opća pravna načela koja su primjenjiva u svim sudskim postupcima bila bi npr. načelo zabrane *reformatio in peius*, načelo savjesnosti i poštenja, odnosno načelo postupanja u dobroj vjeri i načelo zabrane zloporabe prava. Načelo zabrane *reformatio in peius* je opće pravno načelo postupovnopravne naravi koje je inkorporirano u dvije glavne grane sudskih postupaka u pravnom sustavu RH.¹⁴ Pravno načelo zabrane *reformatio in peius* znači da je zabranjeno preinačavanje (*reformatio*) prvostupanjske odluke na štetu (*in peius*) one stranke u čiju korist je podnesena žalba.¹⁵ Pravno načelo zabrane *reformatio in peius* proteže se i na prvostupanjski postupak koji se ponovno vodi poslije ukidanja prvostupanjske presude,¹⁶ a isto tako na postupak kada sud po inicijativi jedne stranke dozvoli ponavljanje postupka u pravnoj stvari koja je pravomoćno okončana.

Pravno načelo savjesnosti i poštenja je načelo koje se primarno veže uz obvezno pravo.¹⁷ Međutim, smatram da se ipak radi o općem pravnom načelu koje je primjenjivo i u drugim granama građanskog prava kao što su trgovačko, stvarno ili zemljišnoknjižno pravo,¹⁸ a primjenjivo je i kao postupovnopravno načelo.¹⁹ Načelo postupanja u dobroj vjeri (*bona fides*) i načelo savjesnosti i poštenja su zapravo identična pravna načela. Načelo savjesnosti i poštenja potječe iz rimskog prava, u kojem je označavano kao *bona fides* ili dobra vjera, a riječ je o pravnome standardu čiju konkretizaciju vrši sud.²⁰ Pravno načelo zabrane zloporabe prava proizlazi iz načela savjesnosti i poštenja, odnosno savjesnog i poštenog postupanja u pravnim odnosima.²¹ U postupovnopravnom pogledu nema zloporabe prava ako stranka postupovne norme i ovlaštenja primjenjuje i koristi

¹³ O tome v. A. Račan, Povratno djelovanje propisa, *Hrvatska pravna revija*, Zagreb 5/2005, s. 2.

¹⁴ U čl. 374 ZPP-a određeno je da drugostupanjski sud ne može preinačiti presudu na štetu stranke koja se žalila ako je samo ona podnijela žalbu. Za kazneni postupak v. čl. 13 ZKP-a.

¹⁵ U parničnom postupku pravno načelo zabrane *reformatio in peius* primjenjuje se i u revizijskom postupku temeljem odredbe čl. 399 ZPP

¹⁶ Tako i S. Triva i M. Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb 2005, s. 715.

¹⁷ Čl. 4 Zakona o obveznim odnosima N.n. RH 35/05, 41/08 i 125/11 (dalje ZOO) propisuje da su se sudionici obveznih odnosa prilikom njihova zasnivanja te ostvarivanja prava i obveza iz tih odnosa dužni pridržavati načela savjesnosti i poštenja. Osim općenite obveze poštivanja načela savjesnosti i poštenja, ZOO na više mjesta posebno ističe obvezu poštivanja tog načela (čl. 29, 174, 251, 296, 297, 344, 371, 811, 817, 838 i 839).

¹⁸ U trgovačkom pravu, odnosno pravu društava, načelo savjesnosti i poštenja ogleda se primjerice u postupanju članova društva, te je od značaja kod pobijanja odluka skupštine, proboja pravne osobnosti i sl. (O tome v. J. Barbić, *Pravo društava, Knjiga prva, Opći dio*, Zagreb 2006, s. 129). Načelo savjesnosti i poštenja u stvarnom pravu ogleda se primjerice kod kakvoće posjeda, stjecanja pokretnina od nevlasnika, zaštite povjerenja u zemljišne knjige, stjecanja vlasništva dosjelošću itd. (v. čl. 18, 118, 124 i 159 Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima N.n. RH 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09 i 143/12 – dalje ZVDSP). Primjena načela savjesnosti i poštenja, odnosno postupanja u dobroj vjeri vidljivo je u primjeni čl. 8 st. 4 i 5 Zakona o zemljišnim knjigama N.n. RH 91/96, 68/98, 137/99, 114/01, 100/04, 107/07, 152/08, 126/10, 55/13 i 60/13 – dalje ZZK).

¹⁹ Načelo savjesnosti i poštenja u parničnom postupovnom pravu vidljivo je iz odredbe čl. 9 i čl. 10 st. 1 ZPP (stranke su dužne savjesno se koristiti pravima koja su im priznata zakonom).

²⁰ V. M. Vedriš i P. Klarić, *Građansko pravo*, Zagreb 2009, s. 380.

²¹ V. čl. 6 ZOO-a i čl. 10 ZPP-a.

savjesno i pošteno, a isto se odnosi na materijalnopravnu primjenu navedenih načela. Kao opća pravna načela postupovnopravne naravi koja se odnose na najmanje dva sudska postupka bila bi načela slobodne ocjene dokaza,²² javnosti, neposrednosti i usmenosti,²³ izjašnjenja stranaka²⁴ i pomoći neukoj stranci²⁵. VSRH u obrazloženjima svojih odluka koristi navedena opća pravna načela koja su primjenjiva u svim ili većini sudskih postupaka i sporova.²⁶ Naravno da navedena opća pravna načela ne predstavljaju *numerus clausus*, već se radi o općim načelima koja se najčešće spominju u sudskim odlukama. U kojoj mjeri i na koji način se koriste opća pravna načela u odlukama VSRH prikazati će se u drugom dijelu rada, a što se odnosi i na posebna pravna načela.

4.2. Posebna pravna načela

Prema kriteriju primjenjivosti u sudskoj praksi, posebna pravna načela bila bi ona koja su primjenjiva samo u točno određenoj vrsti postupaka ili sporova. U pravilu takva pravna načela su navedena u posebnim zakonima kojima se regulira određeno pravno područje ili grana prava.²⁷ Nije isključeno da se u pojedinim posebnim zakonima uz navođenje posebnih pravnih načela navode i neka načela koja su opća i primjenjiva u svim sudskim postupcima.²⁸

ZOO u Glavi I navodi osnovna načela, od kojih su neka prema kriteriju primjenjivosti u sudskim postupcima opća načela,²⁹ a druga su posebna načela primjenjiva isključivo u svezi obveznih odnosa. Posebna pravna načela koja propisuje

²² Načelo slobodne ocjene dokaza je jedno od temeljnih načela koje je prisutno u svim sudskim postupcima u pravnom sustavu RH. To pravno načelo znači da sud kod ocjene dokaza nije vezan formalnim dokazima, već svaki dokaz i sve dokaze ukupno ocjenjuje slobodno na temelju rezultata dokaznog postupka (v. čl. 33 st. 1 ZUS-a, čl. 8 ZPP-a i čl. 9 st. 3 ZKP-a).

²³ Načelo javnosti je kao pravno načelo propisano u čl. 4 ZPP-a, čl. 7 ZUS-a i čl. 387 st. 1 ZKP-a, a načelo neposrednosti i usmenosti je jedno od pravnih načela parničnog i upravnosudskog postupka (čl. 4 ZPP-a i čl. 7 ZUS-a)

²⁴ V. čl. 5 st. 1 ZPP-a i čl. 6 st. 1 ZUS-a

²⁵ V. čl. 11 ZPP-a i čl. 9 ZUS-a.

²⁶ Tako se npr. u presudi Rev-x-8/09 -3 od 25. 03.2009. poziva na pravno načelo vladavine prava i načelo legitimnih očekivanja, u odlukama Rev-2395/11-2 od 08.01. 2014. i Gž-13/1996-2 od 04.12. 1996. na načelo zakonitosti, u presudi Uzz-02/08-4 od 25.02.2009. na načelo zabrane retroaktivnog djelovanja propisa, u presudama Uzz-42/09-6 od 01.09.2010. i Rev-x-974/11-2 od 14.02.2012. na načelo jednakosti pred zakonom, u odluci Rev-171/05-2 od 27.03.2007. na načelo stečenih prava, u odlukama Rev-1278/09-2 od 11.11.2009., Rev-1041/03-2 od 21.09.2004., Rev-1822/10-2 od 29.12.2010. na načelo postupanja u dobroj vjeri, u odlukama Rev-x-93/10-2 od 07.02.2012. i Rev-1390/08-2 od 07.10.2005. na načelo savjesnosti i poštenja, u odlukama Gzz-333/03-2 od 12. 01.2006., Rev-401/07-2 od 03.10.2007. na načelo zabrane zloporabe prava itd., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 10.08.2014.

²⁷ Kod toga se uočava terminološka zbrka jer se ta vrsta pravnih načela nalazi u pravilu na samom početku zakona pod nazivima *opće odredbe, temeljne odredbe, zajedničke odredbe, osnovna načela* i sl. Tako ZPP spominje *osnovne odredbe*, ZOO navodi *osnovna načela*, ZZK koristi termin *opće odredbe*, a Zakon o upravnim sporovima N.n. RH 20/10 i 143/12 (dalje ZUS) u Prvom dijelu pod nazivom *Opće odredbe* koristi termin *temeljne odredbe*.

²⁸ Tako ZPP navodi načelo savjesnosti i poštenja te zabranu zloporabe prava (čl. 9 i 10), a ZOO u čl. 4 i 6 ista opća pravna načela. ZPP u čl. 8, a ZUS u čl. 33 st. 1 navode opće načelo slobodne ocjene dokaza.

²⁹ *Ibid.*

ZOO su primjerice načelo slobodnog uređivanja obveznih odnosa, načelo ravnopravnosti sudionika u obveznim odnosima, načelo jednake vrijednosti činidaba i načelo dispozitivnosti odredbi ZOO.³⁰ Jedno od posebnih pravnih načela koja navodi ZPP je načelo stranačke dispozicije,³¹ dok ZUS osim općih postupovnopравnih načela,³² kao posebno pravno načelo navodi primjerice načelo obveznosti sudskih odluka u upravnom sporu.³³ Niz posebnih pravnih načela vezanih za zemljišnoknjižno pravo proizlaze iz odredbi ZZK. To su prije svega načelo zaštite povjerenja u zemljišne knjige, a zatim načelo jedinstvenosti nekretnina, načelo upisa, načelo knjižnog prednika, načelo javnosti, načelo prvenstva, načelo privole, načelo potpunosti, načelo preglednosti i načelo određenosti.³⁴ Načelo zaštite povjerenja u zemljišne knjige i načelo jedinstvenosti nekretnine kao pravna načela vidljiva su i u odredbama ZVDSP.³⁵

Kao i kod općih pravnih načela koja su primjenjiva u svim ili većini sudskih postupaka, tako i kod posebnih pravnih načela primjenjivih u određenoj vrsti postupka, ne postoji zatvoreni krug broja pravnih načela. VSRH koristi u svojim odlukama posebna pravna načela ovisno o vrsti postupka, vrsti spora, mjerodavnom materijalnom pravu, činjeničnoj i pravnoj osnovi i svim drugim konkretnim okolnostima u svakom pojedinom sudskom predmetu.³⁶ Opća i posebna pravna načela naveo sam samo primjerice, bez ikakvih pretenzija da se eventualno obuhvate sva opća i posebna pravna načela. Smatram da je podjela na opća i posebna pravna načela s aspekta mogućnosti njihove primjene u

³⁰ V. čl. 2, 3, 7 i 11 ZOO-a.

³¹ V. čl. 2 i 3 ZPP-a. Od općih postupovnopравnih načela ZPP spominje načelo slobodne ocjene dokaza, načelo javnosti, usmenosti i neposrednosti, načelo pomoći neukoj stranci, načelo izjašnjenja stranke (čl. 4, 5, 8 i 11 ZPP)

³² V. čl. 5, 7 i 33 st. 1 ZUS-a.

³³ V. čl. 10 ZUS-a.

³⁴ V. čl. 2 st. 2, 7, 8 i 41 ZZK. Načelo jedinstva nekretnine znači da sve što je sa zemljištem trajno spojeno na površini ili ispod nje u pravnom je smislu sastavni dio zemljišta. Načelo zaštite povjerenja u zemljišne knjige znači da osoba koja nije znala niti je morala znati da se zemljišnoknjižno stanje razlikuje od stvarnog pravnog stanja nekretnine iz nekog razloga koji nije bio vidljiv iz zemljišnih knjiga, biti će pravno zaštićena ako dođe do usklađenja zemljišnoknjižnog sa stvarnim pravnim stanjem. Načelo upisa u bitnom određuje koji su pravni učinci upisa za stjecanje, prestanak, promjenu i ograničenje prava na nekretninama. Načelo knjižnog prednika znači da su upisi u zemljišnu knjigu dopušteni samo protiv osobe koja je u času podnošenja prijedloga za upis već upisana u zemljišnoj knjizi kao nositelj knjižnog prava u odnosu na kojeg se upis zahtijeva. Načelo javnosti znači da su zemljišne knjige javne, odnosno da je njihov sadržaj svima dostupan, a uvid u njih svima slobodan. U materijalnom smislu načelo javnosti određuje da zemljišne knjige uživaju javnu vjeru i da je njihov sadržaj potpuno istinit. Načelom prvenstva određuju se pravni učinci upisa prema drugim upisima, ovisno o vremenskom redosljedu kojim su upisi provedeni, a načelo privole određuje da se upisi u zemljišne knjige mogu provoditi samo uz obostranu privolu osobe koja upisom stječe pravo i osobe čije se pravo upisom ograničava, prenosi ili ukida. Načelo potpunosti zemljišne knjige pruža prikaz cjelokupnog pravnog stanja glede određene nekretnine, dok načelo određenosti zahtijeva da svaki upis u zemljišne knjige bude samostalno i potpuno određena pravna cjelina. Načelo preglednosti određuje da zemljišne knjige moraju biti uređene tako da se iz njih može lako i brzo saznati cjelokupno pravno stanje upisanih nekretnina.

³⁵ V. čl. 9 i 122 – 124 ZVDSP.

³⁶ Tako se npr. u presudama Rev-8/07-2 od 21.01.2009., Revt-49/08-2 od 29.04.2008. i Rev-441/08-2 od 06.11.2012 poziva na pravno načelo zaštite povjerenja u zemljišne knjige, u presudi Revt-304/11-2 od 04.04. 2012. na pravno načelo slobodnog uređivanja obveznih odnosa, u presudi Rev-1253/06-2 od 12.04.2007. na načelo jedinstvenosti nekretnine itd., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 11.08.2014.

sudskim odlukama, a posebno u odlukama VSRH, bitna radi sagledavanja načina i učestalosti primjene pravnih načela uopće u odlukama sudova. Daljnja mogućnost podjele pravnih načela koja se primjenjuju u sudskim odlukama je obzirom na izvor pravnog načela.

4.3. Pravna načela koja proizlaze iz Ustava RH

Iako postoje prijepori i razna stajališta teorije o podrijetlu pravnih načela,³⁷ smatram da se u hrvatskom pravnom sustavu izvori većine pravnih načela mogu svrstati na one koji proizlaze iz Ustava RH, međunarodnih ugovora (prije svega Konvencije), zakona, odluka i prakse ESLJP i Ustavnog suda RH. Kod toga posebno ističem da navedena podjela ne znači da su određena pravna načela nastala donošenjem Ustava RH ili zakona, nego ih ti pravni izvori jednostavno preuzimaju, navode i propisuju.³⁸ Smatram da će ubuduće u praksi VSRH jedan od izvora pravnih načela biti i pravo EU, odnosno praksa Europskog suda.³⁹

Većina općih načela prema kriteriju primjenjivosti u sudskim postupcima, odnosno u obrazloženjima sudskih odluka, proizlazi iz Ustava RH. Načelo vladavine prava ili pravne države je jedno od temeljnih odredbi u Ustavu RH i čini jednu od najviših vrednota ustavnog poretka RH i temelj za tumačenje Ustava RH.⁴⁰ Dio temeljnih odredbi Ustava RH su i pravna načela nepovredivosti vlasništva i ustavnosti i zakonitosti.⁴¹ Nadalje, opća pravna načela kao što su primjerice načelo jednakosti pred zakonom, načelo razmjernosti, načelo zakonitosti, načelo pravne sigurnosti i načelo nepovredivosti vlasništva, proizlaze iz odredbi Ustava RH o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda.⁴² Gotovo svako ljudsko pravo ili temeljna sloboda navedena u Ustavu RH je zapravo opće pravno načelo primjenjivo u obrazloženjima sudskih odluka.⁴³ Načelo zabrane retroaktivnog djelovanja zakona i drugih propisa također proizlazi iz odredbi Ustava RH⁴⁴

³⁷ V. *supra* bilj. 27.

³⁸ Tako je primjerice opće pravno načelo *ne bis in idem* (ne sudi dva puta u istoj stvari) navedeno u Ustavu RH (čl. 31 st. 2), ZKP-u (čl. 12 st. 1) i ZPP-u (čl. 354 st. 2 toč. 9), a radi se o temeljnom i općem pravnom načelu koje potječe još iz doba rimskog prava.

³⁹ Pravna načela su jedan od izvora prava EU, a nakon Lisabonskog ugovora (dalje LU) koji je stupio na snagu 01.12.2009. Povelji temeljnih prava EU (dalje PTPEU) priznat je status i isti značaj kao i osnivačkim ugovorima (čl. 6 LU). U čl. 6. st. 3 LU u pravni poredak EU inkorporirana su i prava iz Konvencije, te temeljna prava iz ustavnih tradicija zajedničkih državama članicama i koji predstavljaju opća načela prava EU. Stoga će ubuduće kod primjene prava EU, zasigurno doći i do primjene pravnih načela EU u praksi VSRH i drugih sudova u RH.

⁴⁰ V. čl. 3 Ustava RH

⁴¹ *Ibid* i čl. 5 Ustava RH

⁴² V. čl. 14 st. 2, 16 st. 2, čl. 19, čl. 29 st. 1 i čl. 48 Ustava RH.

⁴³ Primjerice načelo zabrane diskriminacije (čl. 14 st. 1 Ustava RH), načelo jednakosti pred sudom (čl. 26 Ustava RH), načelo o presumpciji nevinosti (čl. 28 Ustava RH), načelo *ne bis in idem* (čl. 31 st. 2 Ustava RH), načelo nepovredivosti doma (čl. 34 Ustava RH) itd.

⁴⁴ V. *supra* bilj. 42.

Pravna načela koja proizlaze iz Ustava RH su u pravilu opća pravna načela koja su primjenjiva u svim sudskim odlukama. Uporaba pojedinih odredbi Ustava RH kao pravnih načela kod obrazloženja sudskih odluka sudovima je posebno prihvatljiva jer je na taj način zadovoljena pretpostavka određene normativne podloge. Neka od pravnih načela koja proizlaze iz Ustava RH ujedno su pravna načela koja proizlaze iz međunarodnih ugovora, posebno Konvencije.

4.4. Pravna načela koja proizlaze iz međunarodnih ugovora

U praksi sudova u RH kod obrazloženja odluka koriste se i pravna načela koja proizlaze iz međunarodnih ugovora, prvenstveno iz Konvencije. Kao i kod Ustava RH, pravna načela koja proizlaze iz Konvencije su u pravilu temeljna prava i slobode koje propisuje Konvencija i Protokoli uz Konvenciju.⁴⁵ Tako iz Konvencije primjerice proizlaze pravna načela zabrane diskriminacije,⁴⁶ zakonitosti,⁴⁷ pravne sigurnosti,⁴⁸ presumpcije nevinosti,⁴⁹ zabrane dvostrukog suđenja,⁵⁰ zabrane zlorabe prava,⁵¹ nepovredivosti vlasništva,⁵² itd. Pravna načela koja proizlaze iz Konvencije su većinom opća načela koja su primjenjiva u svim ili većini sudskih postupaka ili sporova. VSRH u obrazloženjima svojih odluka poziva se na pravna načela koja proizlaze iz Konvencije,⁵³ s time da se vrlo često radi o pravnim načelima koja proizlaze istovremeno i iz Ustava RH.⁵⁴

4.5. Pravna načela koja proizlaze iz zakona

Zakon može biti izvor općih i posebnih pravnih načela koje sudovi primjenjuju u obrazloženjima svojih odluka. U pravilu će iz posebnih zakona proizlaziti posebna pravna načela koja su primjenjiva u točno određenoj vrsti sporova ili postupaka koje taj zakon regulira, ali se također u posebnim zakonima navode i opća pravna načela koja su

⁴⁵ Konvencija sadrži šest Protokola koji su sastavni dio Konvencije (Protokol br. 1 o zaštiti prava vlasništva, Protokol br. 4 o osiguranju određenih prava, Protokol br. 6 o ukidanju smrtne kazne, Protokol br. 7 o osiguranju određenih prava, Protokol br. 12 o općoj zabrani diskriminacije i Protokol br. 13 o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima).

⁴⁶ V. čl. 14 Konvencije i posebno čl. 1 Protokola br. 12 uz Konvenciju.

⁴⁷ V. čl. 5, 6 i 7 Konvencije.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ V. čl. 6 st. 2 Konvencije.

⁵⁰ V. čl. 4 st. 1 Protokola br. 7 uz Konvenciju.

⁵¹ V. čl. 17 Konvencije.

⁵² V. čl. 1 st. 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

⁵³ Tako se u odluci Rev-1029/06-2 od 12.11.2008. VSRH poziva na načelo nepovredivosti (mirnog uživanja) vlasništva iz čl. 1 Protokola 1 uz Konvenciju, <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 11.08.2014.

⁵⁴ U odluci Rev-936/07-2 od 07.05. 2008. VSRH se poziva na načelo nepovredivosti (mirnog uživanja) vlasništva ali kao ustavnog načela koje proizlazi iz Ustava RH (čl. 48 i 50 Ustava RH), <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 11.08.2014.

primjenjiva u svim ili više sudskih postupaka ili sporova.⁵⁵ Pravna načela koja proizlaze iz zakona su gotovo uvijek navedena na samom početku zakona pod nazivima *opće odredbe, temeljne odredbe, zajedničke odredbe, osnovna načela* i sl.⁵⁶ Stoga je velik broj posebnih pravnih načela koja proizlaze iz pojedinih posebnih zakona koji reguliraju određenu granu prava u materijalnom ili postupovnom pravnom smislu.⁵⁷

4.6. *Pravna načela koja proizlaze iz sudske prakse Ustavnog suda RH i ESLJP*

Ustavni sud RH i ESLJP u svojim odlukama utvrđuju povrede Ustava RH i Konvencije, pri čemu te povrede vrlo često čine i postupanja suprotno pravnim načelima koje propisuje Ustav RH, odnosno Konvencija. Sudska praksa Ustavnog suda RH i ESLJP tumači i primjenjuje odredbe Ustava RH i Konvencije, a istovremeno tumači i primjenjuje pravna načela koja proizlaze iz tih odredbi. Pravna načela koja proizlaze iz Ustava RH i Konvencije bez primjene i tumačenja u konkretnim postupcima bila bi potpuno beskorisna. Međutim, postavlja se pitanje da li su Ustavni sud RH i ESLJP u svojoj praksi, odnosno u obrazloženjima svojih odluka, kreirali i sami određena pravna načela.

Mišljenja sam da su praksa Ustavnog suda RH i ESLJP također izvori nekih pravnih načela kao što su primjerice načelo legitimnih očekivanja i načelo razmjernosti. Naime, Ustav RH nigdje izričito ne spominje pravno načelo legitimnih očekivanja iako bi se u širem smislu radilo o načelu pravne sigurnosti, odnosno vladavine prava.⁵⁸ Načelo legitimnih očekivanja znači da promjena propisa tijekom postupka ne bi trebala isključiti primjenu propisa koji su vrijedili u trenutku pokretanja postupka. Ustavni sud RH je u više svojih odluka povodom ustavnih tužbi jasno naveo i odredio kada se radi o povredi načela legitimnih očekivanja stranke u postupku, na koji način je i kreirao jedno pravno načelo koje se nakon toga primjenjuje.⁵⁹ Konvencija također nigdje ne spominje pravno

⁵⁵ V. *supra* bilj. 62 i 63.

⁵⁶ V. *supra* bilj. 61.

⁵⁷ V. *supra* bilj. 64 – 69.

⁵⁸ V. *supra* bilj. 74 i 76.

⁵⁹ Tako je primjerice Ustavni sud RH u odlukama U-I-659/1994 od 15. 03. 2000., U-III-2646/2007 od 18. 06. 2007. i U-III-1348/2006 od 02.12.2008. jasno definirao načelo legitimnih očekivanja. U odluci U-III-2646/2007 od 18.06.2008. navodi se: „*Sudski se postupci moraju provesti sukladno ustavnom načelu vladavine prava kao najviše vrednote ustavnog poretka RH. Njihovo se provođenje ne smije izjednačiti samo sa zahtjevom za zakonitošću postupanja tijela državne vlasti već mora uključiti i zahtjev da zakonske posljedice moraju biti primjerene legitimnim očekivanjima stranaka u svakom konkretnom slučaju. U takva očekivanja nesumnjivo spada i očekivanje da će se spor riješiti primjenom pravnih standarda važećih u vrijeme njegova pokretanja, čime se ujedno ostvaruje i načelo pravičnog postupka iz čl. 29 Ustava RH. Kada je u konkretnom slučaju podnositeljica mogla legitimno očekivati da će odlučivanje o njezinom sporu s tužiteljicom završiti pred revizijskim sudom, (tužiteljica je podnijela tužbi protiv prednika podnositeljice 09.04.1987. tj.prije nego što je tadašnje procesno pravo podiglo vrijednosni cenzus revizije sa 50.000 na 800.000 dinara) onda je opisanom povredom načela vladavine prava povrijeđeno i ustavno načelo pravičnog postupka iz čl. 29 Ustava RH.*“, <http://www.usud.hr>, očitavanje 18.08.2014.

načelo razmjernosti,⁶⁰ ali ga zato ESLJP definira u nizu svojih odluka. U pravilu se takve odluke ESLJP odnose na situacije kad se tražila zaštita pred ESLJP zbog povrede prava na mirno uživanje vlasništva ili povrede prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života (doma).⁶¹ U tim odlukama ESLJP je definirao načelo razmjernosti na način da svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.⁶²

⁶⁰ Za razliku od Konvencije, iz Ustava RH jasno proizlazi načelo razmjernosti (čl. 16 st. 2).

⁶¹ Čl. 1 Protokola 1 uz Konvenciju i čl. 8 Konvencije.

⁶² V. primjerice odluke Škrtić protiv RH od 05.12.2013., Omerović protiv RH od 05.12.2013., Brezec protiv RH od 18.07.2013. i Trgo protiv RH od 11-06.2009., <http://www.usud.hr>, očitavanje 18.08.2014.

5. Primjena pravnih načela u praksi VSRH

VSRH u obrazloženjima svojih odluka koristi primarno pravne norme iz propisa koji su relevantni za konkretan spor. Pri tome VSRH treba odgovoriti na određene razloge navedene u pravnom lijeku,¹ a u obrazloženjima svojih odluka VSRH pored određene pravne norme ponekad koristi i pravna načela. Primjena pravnih načela u praksi VSRH je raznolika i ovisi o vrsti postupka, vrsti spora, mjerodavnom materijalnom pravu, činjeničnoj i pravnoj osnovi spora i svim drugim konkretnim okolnostima u svakom pojedinom sudskom predmetu.

Pravna načela mogu se koristiti tako da se pojedino pravno načelo navodi uz primjenu konkretne pravne norme propisane za konkretan slučaj, a mogu se koristiti samostalno na način da se obrazloženje odluke temelji isključivo na primjeni određenog pravnog načela. Nadalje, u obrazloženjima odluka moguće je pozivanje na više pravnih načela, a pravna načela mogu se koristiti i za popunjavanje pravnih praznina. U primjeni pravnih načela moguće su i situacije kada postoji konkurencija između dva ili više pravnih načela te je potrebno odabrati pravno načelo koje je specijalnije i primjenjivo na konkretan slučaj. Primjena pravnih načela može biti pod neposrednim utjecajem odluka Ustavnog suda RH ili ESLJP u istom ili činjenično i pravno istovrsnim predmetima. Jedno od pitanja koje se nameće u svezi primjene pravnih načela u praksi VSRH je učestalost te primjene, odnosno da li je ta primjena pravilo ili iznimka.

5.1. Dopunska primjena pravnih načela

Najčešća primjena pravnih načela u obrazloženjima odluka VSRH je dopunska primjena pravnih načela. To znači da VSRH u obrazloženju svoje odluke navodi konkretnu zakonsku odredbu koju je nižestupanjski sud pravilno ili nepravilno primijenio, a uz nju navodi i pravno načelo koje je primjenjivo na konkretan slučaj. Tako se primjerice u jednoj odluci VSRH kao sporno pravno pitanje postavilo pitanje primjene starog ili novog zakona, odnosno tumačenja prijelaznih i završnih odredaba novog zakona, od čega je ovisila i primjena materijalnog prava.² U svojoj odluci VSRH je protumačio i primijenio konkretan propis, ali je također naveo da je to u skladu s pravnim načelom stečenih prava. Dakle, u obrazloženju svoje odluke VSRH je svoje pravno stajalište primarno zasnovao na tumačenju postojeće pravne norme, ali je takvo stajalište dopunio i navođenjem da je to u skladu s općim pravnim načelom stečenih prava. U drugoj odluci VSRH primjenjuje odredbu čl. 132 ZOO o raskidu ugovora i čl. 35 st. 2 Zakona o zakupu poslovnog prostora,³ ali se ujedno poziva na opće pravno načelo

¹ Najčešće se radi o reviziji kao izvanrednom pravnom lijeku, ali VSRH odlučuje i o žalbama na odluke Županijskog suda kao prvostupanjskog suda (v. *supra* bilj. 12).

² V. odluku Rev-171/2005-2 od 27.03.2007., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 18.08.2014.

³ N.n. RH 91/96.

savjesnosti i poštenja iz čl. 12 ZOO.⁴ Dopunska primjena pravnih načela u odlukama VSRH daleko je više zastupljena od slučaja kada se obrazloženje odluke VSRH temelji isključivo na primjeni određenog pravnog načela, odnosno bez primjene konkretne pravne norme.⁵

5.2. *Samostalna primjena pravnih načela*

Znatno rjeđi su slučajevi kada VSRH u svojim odlukama kao obrazloženje svog pravnog stajališta koristi samo jedno ili više pravnih načela, odnosno svoju odluku ne temelji na konkretnoj pravnoj normi. U pravilu će se u takvim slučajevima raditi ujedno o određenim pravnim prazninama u pozitivnim propisima koji bi trebali regulirati određenu pravnu situaciju. Tako je u jednoj odluci u svezi spora radi raskida ugovora o dosmrtnom uzdržavanju VSRH zauzeo pravno stajalište da se zloporabom prava ima smatrati kada jedna od ugovornih strana namjerno izaziva poremećenost odnosa s ciljem da zajednički život stranaka postane nepodnošljiv, kako bi se stvorile pretpostavke za raskid sklopljenog ugovora.⁶ Dakle, iako su postojale pretpostavke poremećenosti odnosa, što je jedan od razloga za raskid takve vrste ugovora, VSRH je zauzeo stajalište da zahtjev za raskid ugovora nije osnovan jer je sam tužitelj zloporabom prava došao do pretpostavki za raskid ugovora. U tom slučaju je pravno načelo zabrane zloporabe prava direktno primijenjeno.

U jednoj drugoj odluci VSRH je također direktno primijenio pravno načelo savjesnosti i poštenja iz čl. 12 ZOO kada je zauzeo pravno stajalište o ništavosti odredbi Općih uvjeta tuženika.⁷ Zauzeto je pravno stajalište da su odredbe Općih uvjeta ništave i bez pravnog učinka, jer su u suprotnosti s načelom savjesnosti i poštenja. VSRH je također direktno primijenio pravna načela zabrane retroaktivnosti i stečenih prava u odlukama u kojima je zauzeo pravno stajalište da je u upravnom postupku povodom zahtjeva za izdavanje lokacijske dozvole zahtjev potrebno riješiti u skladu s prostornim planom koji je na snazi u trenutku odlučivanja o zahtjevu, a ne u skladu s prostornim planom koji je bio na snazi u vrijeme podnošenja zahtjeva.⁸ U toj je odluci stajalište VSRH da se ne radi o povredi pravnog načela zabrane retroaktivnog djelovanja propisa i pravnog načela stečenih prava.⁹

⁴ V. odluku Rev-1333/07-2 od 04.02.2009., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 18.08.2014.

⁵ Tako se primjerice VSRH dopunski poziva na pravno načelo slobodnog uređenja obveznih odnosa u odluci Revt-304/11-2 od 04.04.2012., na pravno načelo vladavine prava u odluci Rev-2577/1998-2 od 27.08.2003., na pravno načelo savjesnosti i poštenja u odlukama Rev-611/04-2 od 30.11.2005., Rev-137/00-2 od 26.03.2003. i Rev-510/1995-2 od 21.09.1995., na pravno načelo zakonitosti u odluci Gž-13/1996-2 od 04.12.1996. itd., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 18.08.2014.

⁶ V. odluku Rev-1390/08-2 od 18.11.2009., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 18.08.2014.

⁷ V. odluku Rev-x-93/10-2 od 07.02.2012., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 18.08.2014.

⁸ V. primjerice odluke Uzz-47/10-4 od 24.10.2012. i Uzz-2/08-4 od 25.02.2009. u kojima je prihvaćen zahtjev za zaštitu zakonitosti, <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 18.08.2014.

⁹ Smatram da je takvo stajalište VSRH vrlo upitno, jer se nije imalo u vidu pravno načelo legitimnih očekivanja, jednakosti pred zakonom i pravne sigurnosti. Naime, promjena prostornog plana tijekom upravnog postupka povodom zahtjeva za izdavanje lokacijske dozvole ne bi smjela utjecati na zahtjeve i postupke koji su započeti prije takve promjene.

5.3. Višestruka primjena pravnih načela

Višestruka primjena pravnih načela u odlukama VSRH bila bi kada se VSRH u obrazloženjima svojih odluka poziva na dva ili više pravnih načela. Kod toga je svejedno da li se radi o dopunskoj primjeni pravnih načela ili se odluke VSRH temelje na direktnoj i samostalnoj primjeni pravnih načela. Tako VSRH u jednoj odluci navodi pravno načelo savjesnosti i poštenja i načelo zabrane zloporabe prava, jer pravni poredak zloporabu prava zabranjuje i ujedno ugovornim stranama naređuje da se u ostvarivanju prava i obveza iz ugovornih odnosa pridržavaju načela savjesnosti i poštenja.¹⁰ Kod navođenja dva i više pravnih načela u obrazloženjima svojih odluka, VSRH često povezuje načelo savjesnosti i poštenja s načelom zabrane zloporabe prava.¹¹ Isto tako se povezuju pravna načela vladavine prava i načela zakonitosti, te pravna načela zabrane retroaktivnosti i stečenih prava ili legitimnih očekivanja.¹²

5.4. Primjena pravnih načela u svrhu popunjavanja pravnih praznina

U svakom pravnom sustavu postoje slučajevi koji se ne mogu podvesti pod konkretnu pravnu normu. Tada se radi o pravnoj praznini koju je potrebno razriješiti bez obzira što ne postoji pozitivnopravna norma koja bi se mogla primijeniti na konkretan slučaj.¹³ Razlozi zbog kojih zakonodavac nije regulirao određenu pravnu situaciju mogu biti raznoliki, ali najčešći su da zakonodavac nije uopće previdio mogućnost da će se pojaviti takav slučaj ili je jednostavno propustio regulirati određenu pravnu situaciju.¹⁴ U slučaju postojanja pravnih praznina primjenjuje se pravna norma koja je predviđena za neki bitno sličan slučaj (analogija). Razlikuje se zakonska analogija (*analogia legis*), kad se zaključak izvodi iz određenoga zakonskog propisa, i pravna analogija (*analogia iuris*), kad se takav zaključak izvodi iz općih pravnih načela.

VSRH u svojoj praksi koristi navedena dva načina rješavanja pravnih praznina, pa tako u obrazloženjima svojih odluka koristi u tu svrhu i pravna načela. Jedan od primjera

¹⁰ V. odluku Rev-961/01-2 od 12.06.2002., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 26.08.2014.

¹¹ Tako i u odluci Rev-1390/2008-2 od 18.11.2009., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 26.08.2014.

¹² V. primjerice odluke Rev-x-8/09-3 od 25.03.2009., Uzz-47/10-4 od 24.10.2012., Uzz-2/08-4 od 25.02.2009., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje: 26.08.2014.

¹³ O pravnim prazninama B. Perić navodi: „*Ne postoji sveobuhvatnost pravnog sustava, jer se prema postojećem pozitivnom pravu nikad ne mogu riješiti svi slučajevi. Uvijek će postojati slučajevi koji se ne mogu podvesti pod „svoju“ normu, jer je zakonodavac takav slučaj previdio (nije previdio da će se pojaviti) ili ga je propustio (zaboravio) riješiti. Stoga u pravnom sustavu postoji „poroznost“ („rupe“) odnosno nedovršenost, neiskazanost. Te se pojave skupnim imenom nazivaju pravne praznine. To su pojave u pravu kad nastane jedan slučaj koji bi trebalo pravno obuhvatiti, regulirati i riješiti, a na raspolaganju nema potrebne pravne norme*” (B.Perić, *Država i pravni sustav*, Zagreb 1994. s. 223 – 225).

¹⁴ Također se može raditi o drugim uzrocima kao što su promjena pravnog sustava, promjena društvenih prilika, ako zakonodavac dovoljno ne prati društvena kretanja i promjene, a nije isključeno i namjerno nereguliranje određenih pravnih situacija. O uzrocima nastanka pravnih praznina v. Đ. Vuković, *Pravna država*, Zagreb, 2005. s. 107 i 108. i N. Visković, *Država i pravo*, Zagreb 2007. s. 218 – 220.

korištenja pravnih načela radi rješavanja pravnih praznina je jedna odluka VSRH u svezi prava korištenja groba.¹⁵ U tom postupku kao sporno pravno pitanje postavilo se pitanje koja od stranaka je stekla pravo korištenja groba, odnosno trebalo je zauzeti pravno stajalište u svezi dvostrukog stjecanja iste stvari (prava korištenja) temeljem pravnog posla. Obzirom da pozitivnopravni propis nije regulirao ovakvu situaciju u svezi prava korištenja grobnog mjesta ili groba,¹⁶ VSRH je primijenio zakonsku analogiju, ali isto tako i tu pravnu prazninu razriješio primjenom pravnih načela.

Zauzeto je pravno stajalište da u slučaju dvostrukog ustupanja prava korištenja groba to pravo korištenja treba izjednačiti sa stjecanjem prava vlasništva nekretnine temeljem pravnog posla, slijedom čega je ona stranka (tužena) koja je prva zatražila i ishodila upis svog prava u grobnom očevidniku, što se glede grobova može izjednačiti s javnim registrom, stekla pravo korištenja groba kao stjecatelj u dobroj vjeri i to njeno pravo uživa pravnu zaštitu i prema strankama (tužiteljima) kojima je također pravnim poslom ustupljeno pravo korištenja groba, ali svoje pravo nisu upisali u javni registar. Zapravo je primijenjena zakonska analogija iz čl. 125 st 1 ZVDSP koji određuje da u slučaju kada je više osoba sklopilo s otuđivateljem pravne poslove radi stjecanja prava vlasništva iste nekretnine, vlasništvo će steći ona osoba koja je u dobroj vjeri prva zatražila upis u zemljišne knjige, ako su ispunjene i sve ostale pretpostavke za stjecanje vlasništva.

Međutim, istovremeno je VSRH primijenio pravno načelo zaštite povjerenja u zemljišne knjige (javne registre) te se odluka VSRH temelji i na primjeni tog pravnog načela u svrhu popunjavanja pravnih praznina.¹⁷ VSRH je pravna načela primijenio u svrhu popunjavanja pravnih praznina također u odlukama u kojima je zauzeo pravno stajalište da je u upravnom postupku povodom zahtjeva za izdavanje lokacijske dozvole zahtjev potrebno riješiti u skladu s prostornim planom koji je na snazi u trenutku odlučivanja o zahtjevu, a ne u skladu s prostornim planom koji je bio na snazi u vrijeme podnošenja zahtjeva.¹⁸

5.5. Konkurencija u primjeni pravnih načela

U određenim pravnim situacijama dolazi do konkurencije (kolizije) pravnih načela koja se mogu primijeniti u svrhu razrješenja pravne praznine. U teoriji i praksi

¹⁵ V. odluku Rev-362/07-2 od 07.01.2007.,

¹⁶ Zakon o grobljima N.n. RH 19/98 o spornom pravnom pitanju u čl. 15 st. 4 kaže jedino da korisnik može korištenje grobnog mjesta ugovorom ustupiti trećim osobama, te da se ugovor o ustupanju mora dostaviti upravi groblja radi upisa novog korisnika u grobni očevidnik.

¹⁷ O spornim pitanjima i kritici odluke VSRH Rev-362/07-2 od 07.01.2007. v. više u L. Burazin, Kriterij specijalnosti kao sredstvo rješavanja antinomija između općih načela prava (slučaj gradska groblja), *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2/2011

¹⁸ V. *supra* bilj. 104. U tim odlukama VSRH je tumačenjem pravnog načela zabrane retroaktivnog djelovanja propisa i načela stečenih prava zaključio o primjeni relevantnog zakona, obzirom da pitanje primjene prostornog plana koji se mijenjao tijekom upravnog postupka za izdavanje lokacijske dozvole nije bilo propisano i riješeno pozitivnim propisima..

najčešće se spominju i koriste tri kriterija za rješavanje proturječnosti između pravnih načela ili pravnih normi općenito: kriterij vremena (*lex posterior derogat legi priori*), kriterij hijerarhije (*lex superior derogat legi inferiori*) i kriterij specijalnosti (*lex specialis derogat legi generali*).¹⁹ Kod kolizije pravnih načela u pravilu će se primijeniti kriterij specijalnosti da bi se primijenilo jedno od suprotstavljenih pravnih načela.

U primjeru odluke VSRH u kojoj je putem primjene pravnih načela riješena pravna praznina u svezi stjecanja prava korištenja grobnog mjesta stečenog temeljem dvostrukog ustupanja,²⁰ VSRH je također odlučivao o konkurenciji više pravnih načela koja su se eventualno mogla primijeniti. Tužitelji u tom postupku pozivali su se na pravno načelo da nitko ne može prenijeti na drugoga više prava nego što ih sam ima (*nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*), a pozivali su se i na načelo postupanja u dobroj vjeri (*bona fides*). Na ta pravna načela pozivali su se jer su prvi u dobroj vjeri zaključili pravni posao kojim im se ustupa grobno mjesto, slijedom čega nakon toga ustupitelj nije više bio zakoniti nositelj spornog prava korištenja i nije ga mogao dalje prenositi. S druge strane tužena se pozivala na načelo zaštite povjerenja u upis u javnom registru, te da je i ona sporno pravo korištenja stekla u dobroj vjeri.

VSRH je u takvoj situaciji razriješio koliziju navedenih pravnih načela na način da je dao prednost načelu zaštite povjerenja u upise u javnom registru u odnosu na načelo *nemo plus iuris*. Pri tome je prethodno zauzeo pravno stajalište da se u konkretnom slučaju može primijeniti analogija kao kod stjecanja prava vlasništva nekretnine, a zatim je zaključio da je pravno načelo *nemo plus iuris* općeg značaja, a načelo zaštite povjerenja u javni registar specijalnijeg značaja. Dakle, iz navedene odluke vidljivo je da VSRH u svojim odlukama razrješava i pitanje konkurencije u primjeni pravnih načela.

5.6. *Primjena pravnih načela pod utjecajem odluka Ustavnog suda RH i ESLJP*

Ustavni sud RH u okviru svoje nadležnosti propisane Ustavom RH²¹ odlučuje povodom ustavnih tužbi i u odnosu na odluke VSRH. U tim postupcima Ustavni sud RH provjerava da li je donošenjem konkretne odluke došlo do povrede ljudskih prava i temeljnih sloboda, a ako je došlo do takvih povreda, ukinuti će osporavani akt (odluku suda) i vratiti predmet na ponovni postupak VSRH.²² Obzirom da većinu ljudskih prava i temeljnih sloboda možemo izjednačiti s općim pravnim načelima,²³ Ustavni sud RH djeluje na taj način na VSRH, koji je u svojim odlukama dužan poštivati i primijeniti ta pravna načela.²⁴ Isto se odnosi na odluke ESLJP, s time da je taj učinak često posredan jer se Ustavni sud RH u svojim odlukama u pravilu poziva na odluke i dosadašnju praksu

¹⁹ O tome v. Perić (bilj. 109), s. 190 – 192.

²⁰ V. *supra* bilj. 111.

²¹ V. čl. 125 Ustava RH i čl.

²² V. čl. 76 st. 1 i 2 Ustavnog zakona.

²³ V. *supra* bilj. 76.

²⁴ V. čl. 77 st. 2. Ustavnog zakona.

ESLJP. Nadalje, Ustavni sud RH utječe na primjenu pravnih načela u odlukama VSRH i svojim odlukama donesenim u postupcima za ocjenu ustavnosti i zakonitosti propisa.²⁵

Jadan od primjera utjecaja Ustavnog suda RH na primjenu pravnih načela u odlukama VSRH je slučaj dopuštenosti izjavljivanja redovne revizije obzirom na vrijednost predmeta spora. Ustavni sud RH je povodom ustavnih tužbi stranaka kojima je odbačena redovna revizija zbog nedovoljne vrijednosti predmeta spora, a ta vrijednost je bila dostatna za izjavljivanje revizije u trenutku podnošenja tužbe, zaključio da je došlo do povrede prava na pravično suđenje, povrede načela vladavine prava i načela legitimnih očekivanja.²⁶ Nakon takvih odluka VSRH je u konkretnim predmetima, a ubuduće u istovrsnim, primjenjujući navedena pravna načela promijenio svoju praksu. Na posredan način na primjenu pravnih načela vladavine prava i legitimnih očekivanja djelovale su i odluke ESLJP koje je citirao Ustavni sud RH u svojim odlukama.

Povodom prijedloga za ocjenu suglasnosti s Ustavom RH čl. 392b st. 4 ZPP,²⁷ Ustavni sud RH je pokrenuo postupak i ukinuo navedenu odredbu ZPP koja je u suprotnosti s načelom vladavine prava, načelom jednakosti pred zakonom i pravom na pravično suđenje.²⁸ Ustavni sud RH je u toj odluci zauzeo stajalište da razmatrajući osporeni st. 4. čl. 392b ZPP-a u odnosu na st. 1, 2 i 3. istog članka, smatra ustavnopravno neprihvatljivim takvo normativno rješenje kad je riječ o ovlastima VSRH da ne navodi razloge za odbacivanje svoje odluke donesene u povodu izvanredne revizije, te da ne vidi nijedan objektivni i relevantan razlog zbog kojeg postoji obveza obrazlaganja rješenja kojim se odbacuje izvanredna revizija iz razloga propisanih stavkom 1 čl. 392b ZPP-a, a takva obveza ne postoji kod odbačaja izvanredne revizije iz stavaka 2 i 3 istog članka. Takvom odlukom Ustavni sud RH je posredno djelovao i na VSRH u svezi primjene pravnih načela koja su rukovodila Ustavni sud RH u donošenju odluke o suprotnosti osporene odredbe ZPP s Ustavom RH.

²⁵ V. čl. 35 – 61 Ustavnog zakona.

²⁶ V. primjerice odluke Ustavnog suda RH U-III-1348/2006 od 02.12.2006. i U-III-2646/2007 od 18.06.2008. U tim odlukama Ustavni sud RH zauzeo je slijedeće stajalište: „ *Sudski se postupci moraju provesti sukladno ustavnom načelu vladavine prava kao najviše vrednote ustavnog poretka RH, te da se njihovo provođenje ne smije izjednačiti samo sa zahtjevom za zakonitošću postupanja tijela državne vlasti već mora uključiti i zahtjev da zakonske posljedice moraju biti primjerene legitimnim očekivanjima stranaka u svakom konkretnom slučaju. U takva očekivanja nesumnjivo spada i očekivanje da će se spor riješiti primjenom pravnih standarda važećih u vrijeme njegova pokretanja, čime se ujedno ostvaruje i načelo pravičnog postupka iz čl. 29 Ustava RH. VSRH je u konkretnom slučaju odluku o dopuštenosti podnositeljčine revizije utemeljio na formalističkoj umjesto realnoj ocjeni iznosa vrijednosti predmeta spora čime je povrijedio njezino pravo na pristup tom pravnom lijeku koje je sadržano u čl. 29 st. 1 Ustava RH*“, <http://www.usud.hr>, očitavanje 26.08.2014

²⁷ Odredbom čl. 392b st. 4 ZPP propisano je da se VSRH u obrazloženju rješenja o odbacivanju izvanredne revizije zbog nenavođenja određenog pravnog pitanja, propisa i drugih izvora prava na koje se to pitanje odnosi, razloga važnosti i ako ono nije važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni, može samo pozvati na odredbe čl. 392b st. 2 i 3 ZPP (da ne mora obrazlagati rješenje o odbacivanju izvanredne revizije).

²⁸ V. odluku U-I-885/2013. od 11.07.2014., <http://www.usud.hr>, očitavanje 26.08.2014.

5.7. Učestalost primjene pravnih načela u odlukama VSRH

Vidljivo je da VSRH u obrazloženjima svojih odluka koristi opća i posebna pravna načela, međutim jedno od pitanja koje se nameće je koliko često to čini. Teško je izabrati ispravnu metodu analize dosadašnje sudske prakse VSRH koja bi u cijelosti dala egzaktnu podatke o učestalosti te primjene. Ti rezultati mogu biti ovisni o vremenskom razdoblju u kojem su odluke donesene, o vrsti spora i načinu odlučivanja (meritorna ili procesna odluka), o načinu odabira uzorka itd. Stoga sam se odlučio za metodu nasumice odabranih po pedeset odluka u kontinuitetu prema nekoliko vrsta sporova.²⁹ Kod toga su uzete u obzir samo odluke građanskog odjela VSRH povodom izjavljenih revizija.³⁰

Na navedeni način pregledano je pedeset uzastopnih odluka VSRH prema pojmu „naknada štete“,³¹ i u ni jednoj odluci VSRH se nije pozivao na neko opće ili posebno pravno načelo. Isto tako VSRH se nije pozvao niti na jedno pravno načelo u slijedećih pedeset pregledanih odluka prema pojmu „raskid ugovora“.³² Prema pojmu „utvrđenje ništavosti ugovora“ u pedeset pregledanih odluka³³ u četiri odluke VSRH se pozvao na neko od pravnih načela. To su načelo mirnog uživanja vlasništva,³⁴ načelo zaštite povjerenja u zemljišne knjige i načelo postupanja u dobroj vjeri,³⁵ načelo savjesnosti i poštenja³⁶ i načelo ravnopravnosti sudionika u obveznim odnosima³⁷. U pedeset pregledanih odluka prema pojmu „utvrđenje prava vlasništva“³⁸ VSRH se u šest slučajeva pozvao na ista pravna načela i to načelo nepovredivosti vlasništva i načelo razmjernosti³⁹ Proizlazi da se VSRH u ukupno dvjesto pregledanih odluka od nasumice odabranih po pedeset odluka u kontinuitetu u samo 10 odluka pozvao na neko pravno načelo. To predstavlja 5% od ukupnog broja pregledanih odluka i zasigurno upućuje na zaključak da se VSRH vrlo rijetko u obrazloženjima svojih odluka koristi pravnima načelima. Moglo bi se također zaključiti da je pozivanje VSRH na neko pravno načelo više iznimka nego pravilo.

²⁹ U pretraživač sudske prakse VSRH (supra) upisivani su pojmovi koji označavaju u pravilu jednu vrstu sporova. Ti pojmovi su: naknada štete, raskid ugovora, utvrđenje ništavosti ugovora i utvrđenje prava vlasništva.

³⁰ To su odluke koje su klasificirane pod oznakom „Rev“ i na taj način su navedene u bazi sudske prakse VSRH (supra).

³¹ Pregledane su odluke od rednog broja 1 do 50 počevši od odluke Rev-61/2008-2 od 05.11.2008. pa do odluke Rev-1608/2013-2 od 19.11.2013., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje 26.08.2014.

³² Pregledane su odluke od rednog broja 51 do 100 počevši od odluke Rev-464/2005-2 od 26.10.2005. pa do odluke Rev-351/2006-2 od 03.07.2007., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje 26.08.2014.

³³ Pregledane su odluke od rednog broja 101 do 150 počevši od odluke Rev-442/2008-5 od 13.06.2008. pa do odluke Rev-1171/2007-2 od 29.11.2007., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje 26.08.2014.

³⁴ V. odluku Rev-234/05-2 od 25.03.2009., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje 26.08.2014.

³⁵ V. odluku Rev-1132/08-2 od 14.12.2001., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje 26.08.2014.

³⁶ V. odluku Rev-1272/08-2 od 28.11.2012., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje 26.08.2014.

³⁷ V. odluku Rev-1081/10-5 od 05.02.2013., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje 26.08.2014.

³⁸ Pregledane su odluke od rednog broja 151 do 200 počevši od odluke Rev-244/2008-2 od 09.02.2010. pa do odluke Rev-1059/2006-2 od 09.01.2007., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje 26.08.2014.

³⁹ V. odluke Rev-103872008-2 od 21.01.2010., Rev-319/2007-2 od 29.09.2009., Rev-45/2010-2 od 07.04.2010., Rev-804/2008-2 od 20.01.2010., Rev-805/2009-2 od 28.09.2010. i Rev-1094/2008-2 od 22.09.2010., <http://www.sudskapraksa.vsrh.hr/supra>, očitavanje 26.08.2014.

6. Zaključak

Pravna načela kao općeprihvaćeni pravni standardi koriste se u obrazloženjima odluka VSRH kao najvišeg suda u RH, i time čine sastavni dio pravnih stajališta i sudske prakse koju stvara VSRH. Iako pravna načela u pravnom sustavu RH nisu formalni izvor prava, kao dio obrazloženja odluka VSRH, snagom argumenata i autoritetom VSRH koji izražava svoja pravna shvaćanja u svojim odlukama, postaju prihvaćeni od strane sudova i time neformalni izvor prava koji se primjenjuje u praksi.

Pravna načela koja se primjenjuju u praksi sudova u RH možemo sa stajališta njihove primjene u praksi primarno podijeliti na opća i posebna pravna načela. Kriterij za takvu podjelu je da li se neko pravno načelo može primijeniti u svim ili većini sudskih postupaka ili samo u određenim vrstama postupaka i sporova. Pravna načela u praksi VSRH primjenjuju se većinom dopunski uz određenu pravnu normu koja se primjenjuje u konkretnom sporu, a rjeđe se primjenjuje direktno i isključivo bez navođenja pravne norme, posebno u slučaju pravnih praznina.

Kao izvori općih pravnih načela koja se primjenjuju u odlukama VSRH navode se međunarodni ugovori (Konvencija) i Ustav RH te praksa Ustavnog suda RH i ESLJP, a kod posebnih pravnih načela navode se posebni zakoni koji propisuju konkretno pravno načelo. Primjena pravnih načela u odlukama VSRH je prisutna, ali se može zaključiti da je ta primjena još uvijek prije iznimka nego pravilo. Smatram da će ubuduće primjena pravnih načela u odlukama VSRH biti učestalija zbog primjene EU prava i pod utjecajem Ustavnog suda RH i ESLJP.

Literatura

1. *Barbić, J.* Pravo društava, Knjiga prva, Opći dio, Zagreb 2006.
2. *Burazin, L.* Kriterij specijalnosti kao sredstvo rješavanja antinomija između općih načela prava (slučaj gradska groblja), Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2/2011.
3. *Čapeta, T. i Rodin, S.* Osnove prava Europske unije, Zagreb 2010
4. *Degan, V.Đ.* Međunarodno pravo, Zagreb 2011.
5. *Hrabar, D.* Retroaktivnost i stečena prava prema Obiteljskom zakonu, Hrvatska pravna revija, Zagreb 5/2005.
6. *Jelinić, S.* Opća načela prava – kriteriji o pravnim vrijednostima – pledoaje za dosljednu primjenu, Izlaganje na znanstvenom skupu 2013.
7. *Miličić, V.* Opća teorija države i prava, Zagreb 2008.
8. *Perić, B.* Država i pravni sustav, Zagreb 1994.
9. *Pound, R.* The Ideal Element in Law, Indianapolis 2002.
10. *Raćan, A.* Povratno djelovanje propisa, Hrvatska pravna revija, Zagreb 5/2005.
11. *Sansović, J.* Temeljna prava i opća načela kao interpretativni diskurs prava Unije (I.), Pravo i porezi, Zagreb 9/2013.
12. *Shaw, J.* The Law of the European Union, London 2000.
13. *Smerdl, B.* Hrvatski pravni sustav i ustavno načelo vladavine prava, znanstveni skup „Ostvarenje vladavine prava u hrvatskom pravnom sustavu“, Zagreb 2001.
14. *Triva, S. i Dika, M.* Građansko parnično procesno pravo, Zagreb 2005.
15. *Vedriš, M. Klarić, P.* Građansko pravo, Zagreb 2009.
16. *Visković, N.* Država i pravo, Zagreb 2007.
17. *Vuković, Đ.* Pravna država, Zagreb, 2005.